

TOOLS FOR PBL

เขียนโดย อีระวุฒิ ศรีมงคล นักกิจกรรมอิสระ

หนังสือเล่มเล็กนี้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นสื่อในการอภิวัตน์การศึกษาอย่างสร้างสรรค์

โมเดลการออกแบบกิจกรรมและโครงการ

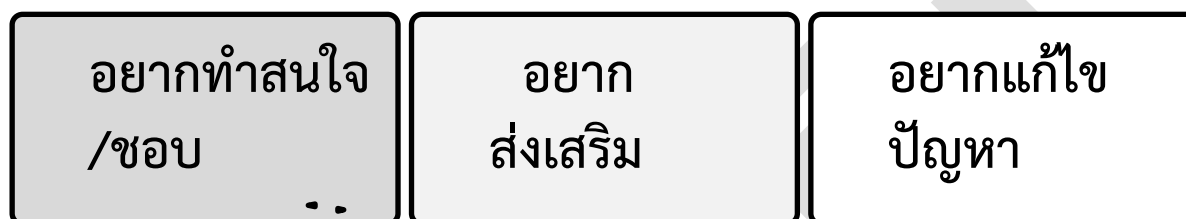
การจัดกิจกรรม คือ การจัดการเรียนรู้อย่างหนึ่งซึ่งต้องมีศาสตร์และศิลป์ ซึ่งหลักคิดต่อไปนี้อาจเป็นแนวในการวิเคราะห์และออกแบบกิจกรรมหรือโครงการให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

โดยในการทำโครงการ ในลักษณะเสริมการเรียนรู้ให้กับเยาวชนนั้น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันมากที่สุด ก็อาจมาจากหลายๆปัจจัยด้วยกัน ได้แก่ ศักยภาพ อายุ บริบท เพศ เวลา สถานที่ กิจกรรม ฯ หรือที่สำคัญ คือ เครื่องมือ ที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเห็นภาพชัดเจน ซึ่งเครื่องมือในที่นี้นั้น หมายถึง วิธีการที่ช่วยให้ทุกคนที่เริ่มทำโครงการ ติดตามงาน หรือสรุปรงาน ได้เห็นคุณค่าของสิ่งที่ทำ และเกิดการเรียนรู้ขึ้น เครื่องมือนี้ และปัจจัยอื่นๆนี้เองที่เราน่าจะหันมาให้ความสำคัญมากขึ้น เพราะรูปแบบหรือวิธีการจะเปลี่ยนไปตามยุค ตามสมัย ตามวัตถุประสงค์ หรือความต้องการ เป็นต้น

โมเดล (MODEL) ในที่นี้จึงหมายถึง เครื่องมือ ที่จะช่วยให้คิดออก และเห็นภาพร่วมกัน โดยเป็นลักษณะของการพัฒนาโครงการตามแบบทรנסของกระผม โดย เริ่มจาก เลือกประเด็น การวิเคราะห์งาน ออกแบบงาน ติดตามงาน และสรุปงาน

ระยะเวลาแบบโครงการ/กิจกรรม

๑) เลือกประเด็นที่จะทำ

เครื่องมือแรกที่ชวนคิด คือ การเลือกประเด็นหัวข้อโครงการซึ่งจะเป็นสิ่งกำหนดรูปแบบทั้งโครงการ โดยอาจมีหลายๆปัจจัยในความสนใจของแต่ละคน ในที่นี้ยกมา ๓ ประเด็นด้วยกัน คือ อยากทำเพราะสนใจ อยากทำเพราะอยากเสริมให้ดีขึ้น และอยากทำเพราะต้องทำต้องแก้ไขปัญหานั้น วิธีการ คือ ให้ในกลุ่มกำหนดประเด็นหัวข้อที่กลุ่มคิดว่าอยากจะทำ (ตัวอย่าง ๓ ประเด็นข้างต้นไม่ได้เป็นรูปแบบให้คิดตายตัว) เช่น กลุ่มที่ ๑ อาจอยากจะทำเรื่องปัญหาเพื่อนติดเกมส์ ก็ให้เอาประเด็นปัญหาเรื่อง เพื่อนติดเกมส์ หรือ กลุ่ม ๒ อยากทำข่าวเกรียบชุมชน ประเด็นเรื่องคือ ข่าวเกรียบชุมชน เป็นต้น

๒) มองปัญหาด้วยแผนที่เดินดิน

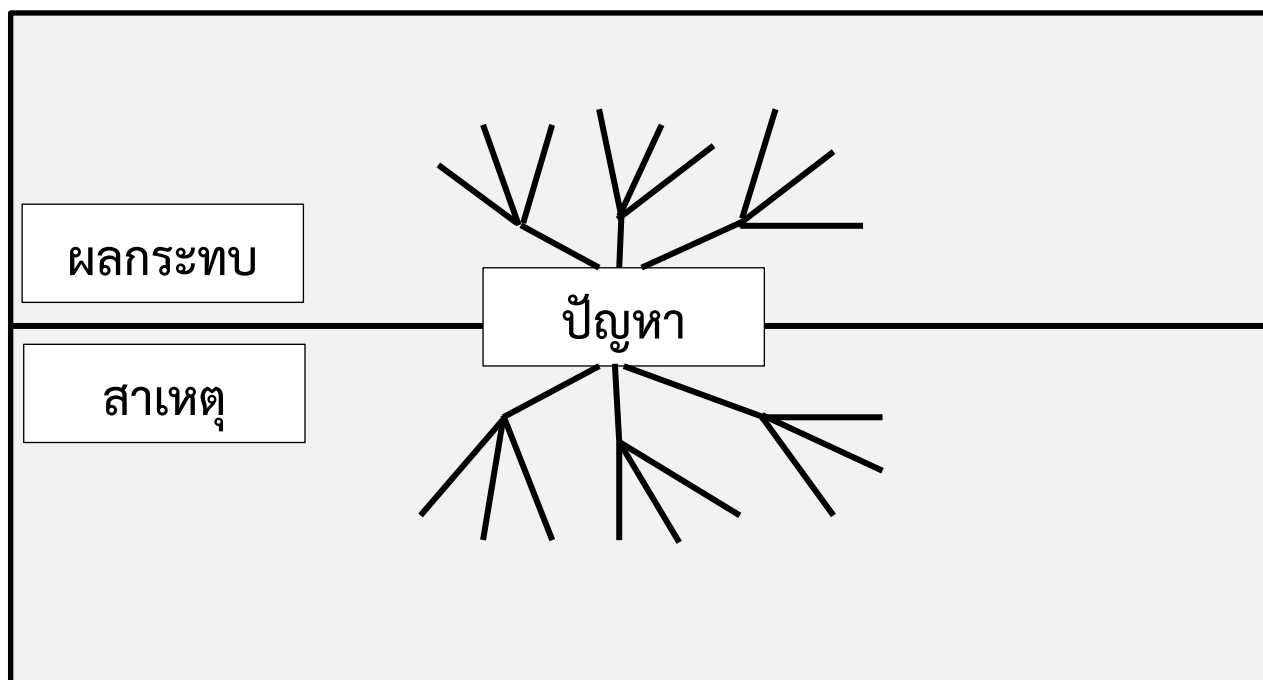
แผนที่เดินดิน เป็นเครื่องมือที่จะบอกในเรื่องของพื้นที่ประเด็นของเราว่าเป็นอย่างไร + สาเหตุ + ผลกระทบที่เกิดขึ้น ดังนี้

*เลือกประเด็นมา 1 ประเด็นจากการเลือกหัวข้อที่จะทำ เพื่อมาวาดพื้นที่ บริเวณนั้น

โจทย์?

- ๑) วาดขอบอาณาเขตของพื้นที่ประเด็นของเรา ว่ามีขนาดเป็นอย่างไร
- ๒) ให้วาดถนนสายหลักและสายรองของพื้นที่ประเด็นของเรา
- ๓) ให้วาดทรัพยากร แม่น้ำลำคลองที่มีอยู่ในพื้นที่
- ๔) ให้วาดบริเวณบ้านเรือนผู้คนและบริเวณการเกษตร / อาชีพ
- ๕) กำหนดจุดที่เราอยู่ตรงไหนในพื้นที่
- ๖) ปัญหาหรือประเด็นของเรานั้นเกิดที่จุดไหน

๓) แผนภาพรากไม้ปัญหา

แผนภาพรากไม้ปัญหาหรือรากไม้ปัญญาคือเครื่องมือในการหาสาเหตุต้นตอและผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้น โดยใช้แผนภาพรากไม้ ด้านบนเป็นผลกระทบ ด้านล่างเป็นสาเหตุ

โจทย์

- ๑) ปัญหาหรือประเด็นเหล่านั้นเกิดมาจากอะไรหรือปัจจัยอะไรบ้าง ให้เขียนออกมา ๓ ประเด็นหลัก แล้วแตกย่อยประเด็นออกไปอีกว่า ทำไมจึงเกิดปัจจัยเหล่านั้น
- ๒) ประเด็นหรือปัญหานั้นส่งผลกระทบอย่างไร กับใคร กับเราอย่างไร (อาจเกิดผลทั้งดีและไม่ดี) แตกย่อยออกไปอีกว่าเกิดผลกระทบอย่างไรต่อคน ชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม และมิติอื่นๆที่เชื่อมโยงได้

๔) ๕ ภาพ PBL

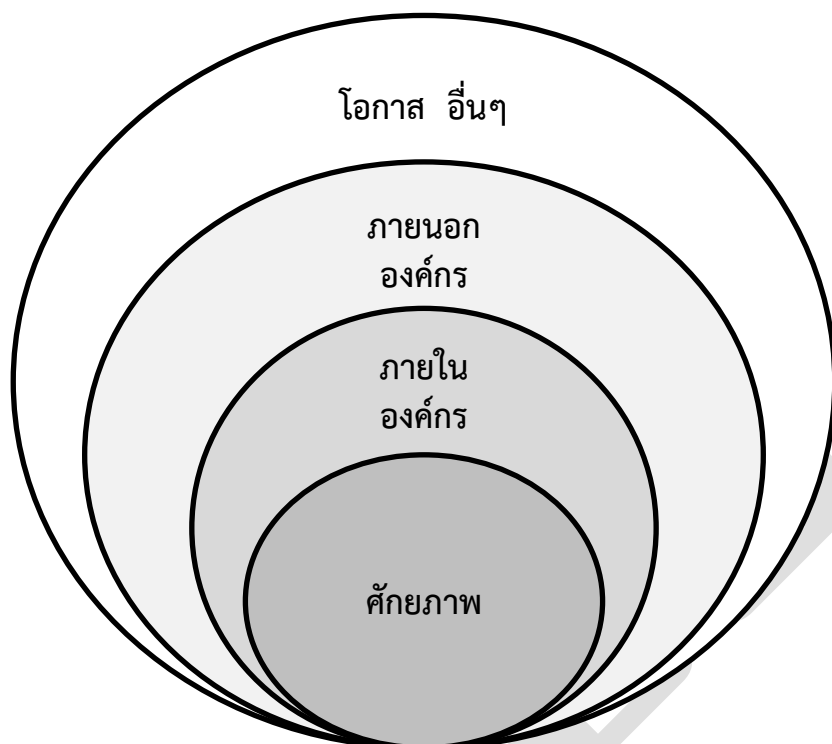
ชื่อกลุ่ม.....				
สาเหตุ	ปัญหา	ผลกระทบ	วิธีการแก้ไข	ภาพฝัน
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....

๕ ภาพ PBL เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ปัญหาเพื่อหาสาเหตุและหาวิธีการแก้ไข “เป็นหัวใจของกระบวนการเรียนรู้บนฐานปัญหา” โดยจากแผนที่เดินดินได้กำหนดประเด็นปัญหาหรือปัญญามาแล้ว เครื่องมือนี้เป็นการวิเคราะห์ต่อเพื่อวางแผนทำงาน

โจทย์

- ๑) ปัญหาที่เราเลือกมานั้น คือปัญหาอะไรให้เขียนประเด็นปัญหาลงในภาพ อธิบายเพิ่มเติมจากนั้นให้วาดภาพปัญหานั้นลงในภาพที่ ๒
- ๒) สาเหตุของปัญหานั้นอาจมีหลายสาเหตุ ให้เขียนมาเป็นข้อๆ อธิบายแต่ละข้อนั้น จากนั้นวาดภาพลงในช่องที่ ๑
- ๓) ผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้น เกิดจากปัญหา เกิดผลต่อใครอย่างไรบ้าง อธิบายเป็นข้อๆ แล้ววาดภาพผลกระทบเหล่านั้นลงในช่องที่ ๓
- ๔) คิดว่าจะแก้ไขปัญหานั้นอย่างไร โดยมองจากสาเหตุหลัก ให้แก้ที่สาเหตุ(คิดขั้นที่๑) เขียนวิธีการแก้ไขออกมาเป็นขั้นๆ(คิดขั้นที่๒) จากนั้นให้วาดภาพวิธีการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นในช่องที่ ๔
- ๕) สิ่งที่ต้องการให้ปัญหานั้นเปลี่ยนแปลง ภาพฝันที่อยากเห็นคืออะไร จงอธิบาย แล้ววาดภาพฝันนั้นลงในช่องที่ ๕

๕) ต้นทุนที่มี

จากนั้นมาวิเคราะห์ต้นทุนของเราว่า มีอะไรบ้างที่จะทำให้โครงการของเราดำเนินไปถึงเป้าหมายได้ ดังนี้

โจทย์ คือ ?

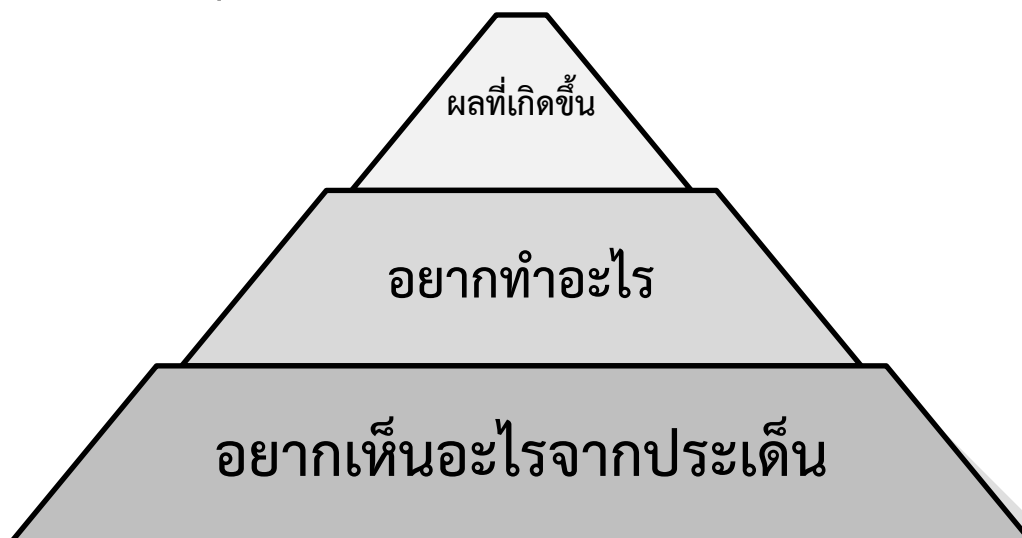
๑) คักยภาพของเรานั้น เราสามารถทำอะไรได้บ้าง ในกลุ่มเรามีใครที่มีความสามารถเรื่องอะไรบ้าง หรือกลุ่มเราเมื่อทำงานร่วมกันแล้วสามารถทำอะไรได้บ้าง

๒) ในโรงเรียนหรือองค์กรของเรา มีทุนอะไรบ้าง มีกิจกรรม หรือโครงการ ๓ อะไรบ้างที่จะมาเสริมงานของเรา

๓) ภายนอกโรงเรียนหรือองค์กร เราสามารถไปขอความร่วมมือจากใครได้บ้าง และแต่ละหน่วยงานนั้นสามารถช่วยเราในด้านใดได้บ้าง

๔) โอกาสต่างๆที่เข้ามา เช่น เทศกาล ประเพณี วัฒนธรรม กระแสนิยม กิจกรรม งานโรงเรียน ๓ อะไรบ้างที่เราสามารถใช้เป็นสื่อหรือดำเนินงานของเราได้ ...
ทุนเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ ทุนในพื้นที่ที่ยั่งยืนที่สุด

๖) เป้าหมาย/วัตถุประสงค์/ผลที่คาดว่าจะได้รับ

จากที่มองปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ และทุนแล้ว มาถึงขั้นในการกำหนด
เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และผลที่คาดว่าจะได้รับ โดยย้อนมองดูแผนที่ชุมชนแล้วกำหนด
เป้าหมาย/จุดประสงค์/ผลที่เกิดขึ้น

โจทย์ คือ ?

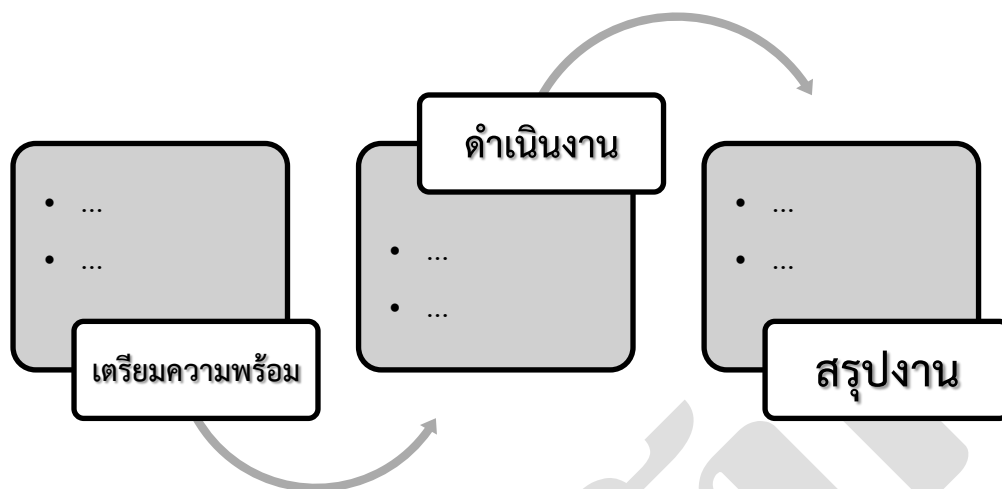
๑) จากประเด็นในแผนที่ชุมชน อยากจะเห็นอะไร (เป้าหมาย) โดยอาจใช้วิธีการ
แยกระหว่าง Need (ต้องการมากที่สุด) และ Want (ต้องการรองลงมา) ให้เลือกเอา
ความต้องการเดียว เปลี่ยนมาเป็นเป้าหมาย "ไม่สูงเกินไป"

๒) อยากจะทำอะไรบ้าง (วัตถุประสงค์) ย้อนมองไปที่สาเหตุของปัญหา และไปดู
ทุนของตนเองว่าเราสามารถทำอะไรได้บ้าง โดยมองที่ "อยากทำ" และ "ทำได้" เน้นความ
สร้างสรรค์และแปลกใหม่

๓) ผลที่เกิดขึ้น "คาดว่าจะได้อะไรบ้าง จากการดำเนินงาน" ที่อาจจะเกิดขึ้นจริง

๗) ออกแบบกิจกรรม

สุดท้ายแต่ไม่ท้ายสุดในการวิเคราะห์งานต่างๆ มาถึงจุดนี้ คือ การออกแบบกิจกรรม การออกแบบกิจกรรม ออกแบบจาก ที่ตนเองอยากทำและสามารถทำได้

โจทย์ คือ ?

- ๑) เป้าหมายของเรา คือ อะไร
- ๒) วัตถุประสงค์ของเรา คือ อะไร
- ๓) ลองคิดกิจกรรมและวิธีการร่วมกันในแบบของเราเอง โดยมองที่ สภาพปัญหา สิ่งที่เราอยากทำ สิ่งที่เราต้องทำ และสิ่งที่เราสามารถทำได้ และทุนที่เรามี
- ๔) แต่ละกิจกรรมนั้น สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อไหน และเชื่อมไปสู่เป้าหมายได้
อย่างไร
- ๕) ระบุวันเวลาที่เราจะทำลงไปด้วยเป็นปฏิทินการดำเนินงาน

🚦 ระยะเวลาโครงการ/กิจกรรม

๑) ทบทวนเป้าหมายระหว่างทาง

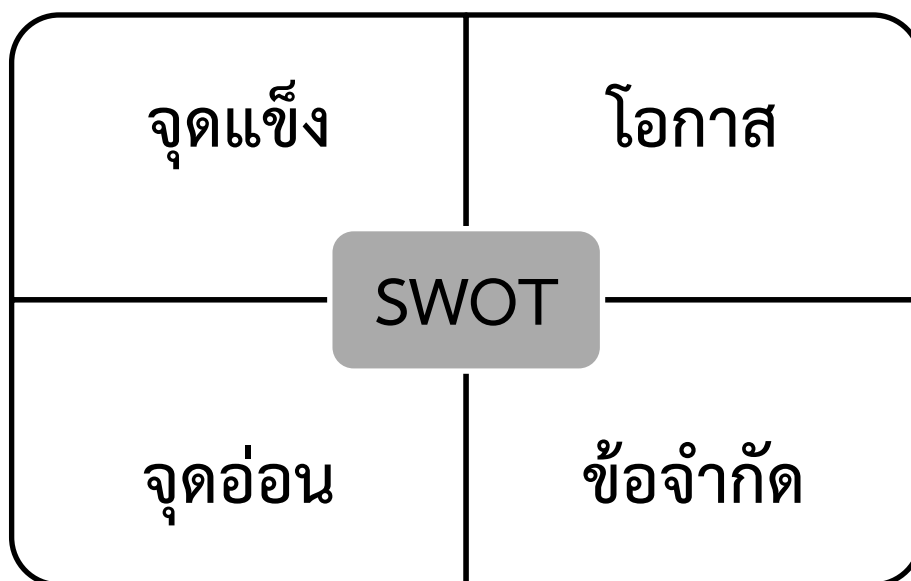
เป้าหมายโครงการ		
เป้าหมาย ของฉัน	เป้าหมาย รายการ	เป้าหมายที่ สูงเกินไป

*การทบทวนเป้าหมายใน 4 มุมมองของการคิดโดยมองความจริงเป็นหลัก

โจทย์ คือ ?

- ๑) เป้าหมายในโครงการของเราคืออะไร อาจใช้วิธีให้แต่ละคนบอกเป้าหมายในโครงการออกมาเพื่อให้เข้าใจตรงกัน
- ๒) เป้าหมายของตนเองที่อยากให้เกิดขึ้นคืออะไร
- ๓) จากที่ได้ทำงานมานั้น เกิดอะไรขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย และเกิดอะไรขึ้นกับเรา (เป้าหมายลายทาง)
- ๔) สิ่งที่เราคิดว่ายังสูงเกินไปในปีนี ที่เราไม่สามารถทำได้คืออะไร เพราะอะไร

๒) SWOT

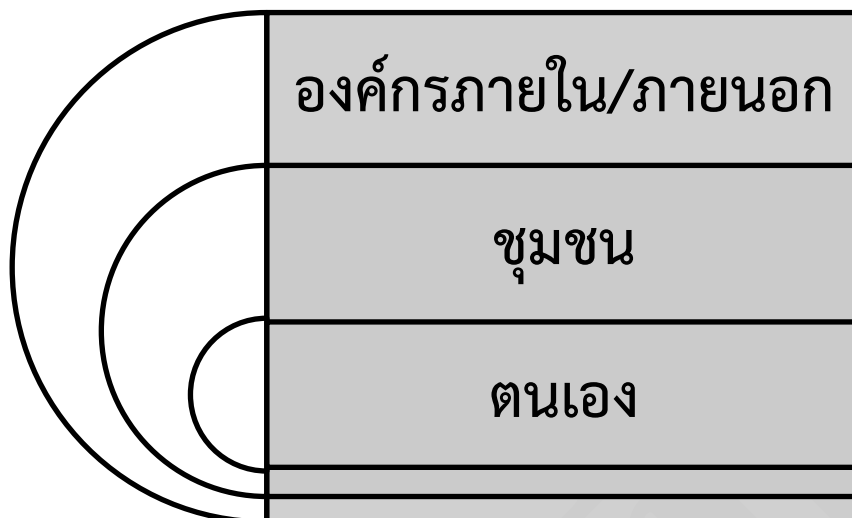
มองงานตนเอง

*การวิเคราะห์ SWOT เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการมองงานที่ชัดเจน

โจทย์ คือ ?

- ๑) จากการดำเนินงานมาเนิ่นนานของเรามีจุดแข็งหรือจุดเด่นอะไรบ้าง
- ๒) มีจุดอ่อนอะไรบ้างที่เรายังไม่สามารถทำได้ หรือยังน้อยเกินไป
- ๓) โอกาสที่เราพอมีอยู่หรือทุนที่เราพอมีอยู่ และสามารถช่วยเราได้จริงมีอะไรบ้าง
- ๔) ข้อจำกัดภายในระยะเวลาที่กำหนดหรือศักยภาพของเรา ที่เราไม่สามารถทำได้ คืออะไร

๓) วิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้น

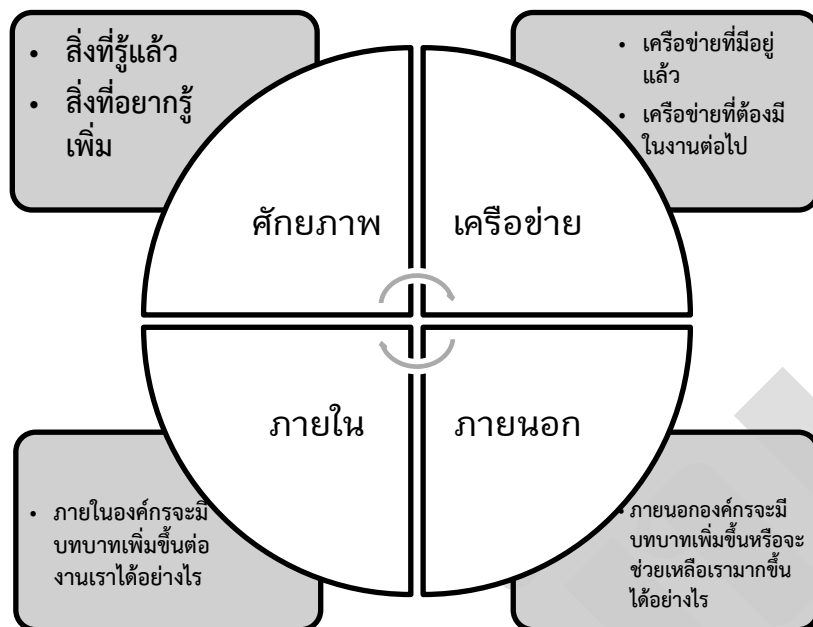
สถานการณ์ที่เกิดขึ้น

*การมองผลของการทำงานที่เกิดขึ้นกับตนเองและอื่นๆ โดยมองใน 2 มิติ คือ ด้าน บวก และด้านลบ

โจทย์ คือ ?

- ๑) จากการดำเนินงานมา จากงานที่ทำให้เกิดผลอะไรบ้างกับตนเอง ในด้านความคิด การพูด การกระทำ การเรียน ฯ
- ๒) จากการดำเนินงานนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นกับชุมชน อย่างแท้จริงคืออะไร ทั้งแง่บวก และลบ / ชุมชนมองเราอย่างไร
- ๓) ระหว่างทางที่เราดำเนินงานมานั้นภายในองค์กรของเราเกิดอะไรขึ้นบ้าง มีหน่วยงานอะไรบ้างที่เข้ามาเล็งเห็นความสำคัญมากขึ้น (ผลต่อภายนอก)

๔) ทบทวนต้นทุน

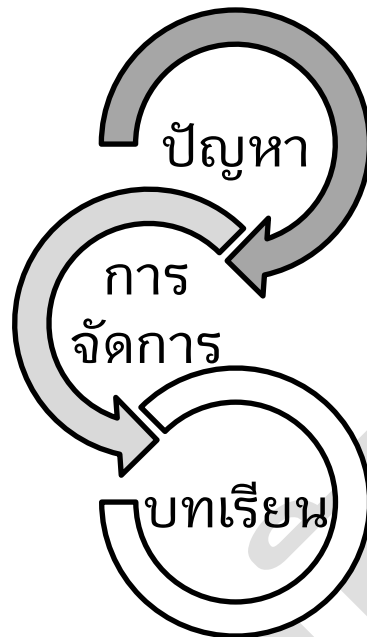
ทบทวนทุน

*การมองต้นทุนของตนเอง ใน 4 มุมมอง ซึ่งคำถามนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์

โจทย์ คือ ?

- ๑) ศักยภาพของเราที่มีอยู่แล้วนั้น เรามีอะไร บ้าง แล้วเราอยากจะเสริมศักยภาพตนเอง ในเรื่องอะไรบ้าง
- ๒) เครือข่ายที่เรามีนั้น เราควรเพิ่มเครือข่ายการทำงานเพื่อที่จะต่อยอดงานต่อไปของเราคือองค์กรไหน
- ๓) จะทำอย่างไรในองค์กรภายในที่เราอยู่เห็นความสำคัญเรามากยิ่งขึ้น
- ๔) จะทำอย่างไรให้องค์กรภายนอกมีบทบาทและให้ความช่วยเหลือเรามากยิ่งขึ้น

๕) ปัญหาเกิดขึ้นระหว่างทาง

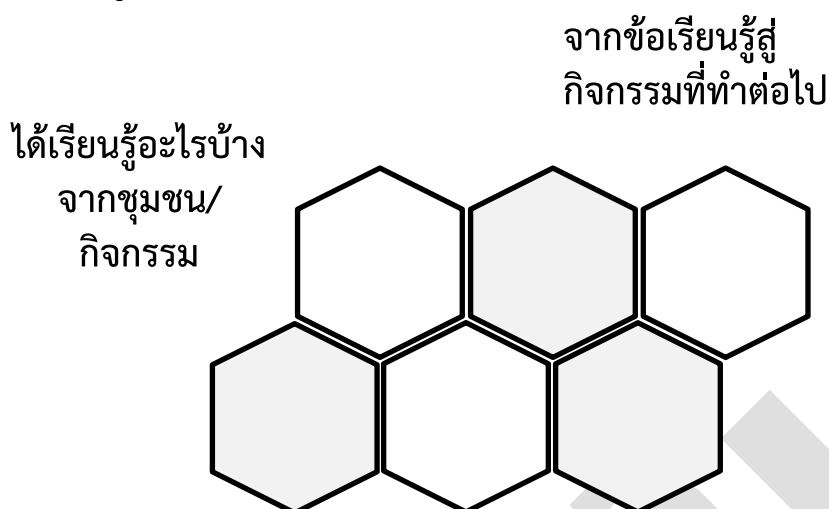
ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างทาง

*การมองปัญหาที่เกิดขึ้น และมองการจัดการปัญหานั้นของตนเอง แล้วสังเคราะห์ข้อเรียนรู้ของตนเองออกมา ซึ่งปัญหานี้อาจแบ่งเป็น 3 อย่าง ได้แก่ เกิดขึ้นที่ชุมชน เกิดที่ขึ้นที่กระบวนการ เกิดขึ้นที่กลุ่มหรือตนเอง

โจทย์ คือ ?

- ๑) จากที่ได้ดำเนินงานมานั้น มีปัญหาอะไรที่สำคัญๆบ้างในการดำเนินงานของเรา (อาจใช้เป็นปัญหาของแต่ละกิจกรรม) ทั้งในชุมชน และกระบวนการ หรือตนเอง
- ๒) จากปัญหาต่างๆเหล่านั้น เราจัดการกับปัญหานั้นอย่างไร วิธีการอะไร
- ๓) จากการจัดการที่เราสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้หรือไม่ได้นั้น เราใช้หลักคิดอะไร เพราะอะไร เกิดผลอย่างไรเกิดขึ้น แล้วได้เรียนรู้จากปัญหานั้นเรื่องอะไร

๒) ทบทวนข้อเรียนรู้

ทบทวนข้อเรียนรู้

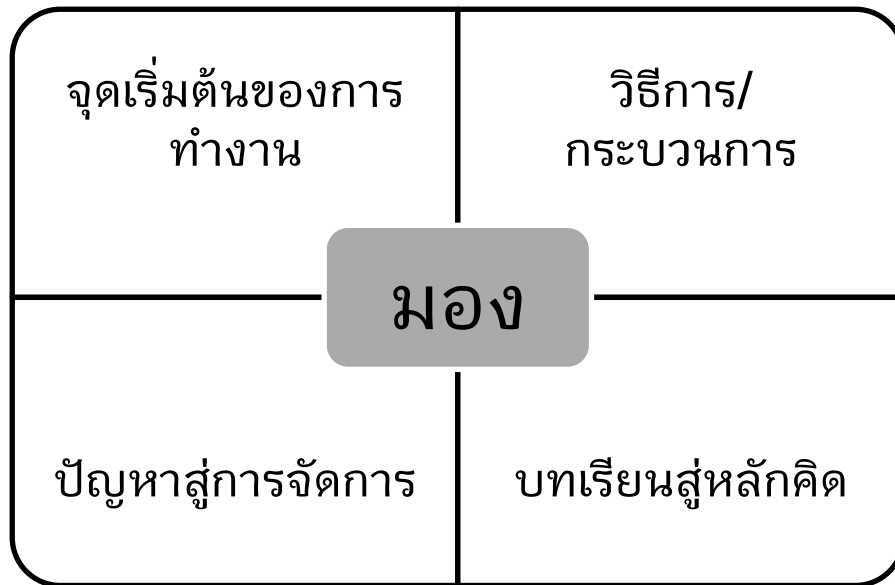
*การมองบทเรียนที่ได้รับต่อชุมชนและต่อกระบวนการ เพื่อสานงานตนเองต่อไป โดยอาจแยกสิ่งที่ได้เรียนรู้จากชุมชน จากกระบวนการ และจากตนเอง

โจทย์ คือ ?

- ๑) จากการดำเนินงานมา เราได้เรียนรู้อะไรบ้างจากชุมชน ในมิติของสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม กระบวนการ ฯ ข้อนี้เมื่อระดมความเห็นเสร็จแล้วอาจใช้กราฟ เพื่อให้ทุกๆคนเห็นภาพชัดเจนขึ้น
- ๒) จากข้อเรียนรู้เหล่านั้น จะนำมาปรับใช้กับงานของเราที่จะทำต่อไปได้อย่างไร จะสอดแทรกอย่างไร ฯ

☛ ระยะเวลาโครงการ/กิจกรรม

๑) ถอดบทเรียน

ถอดบทเรียน

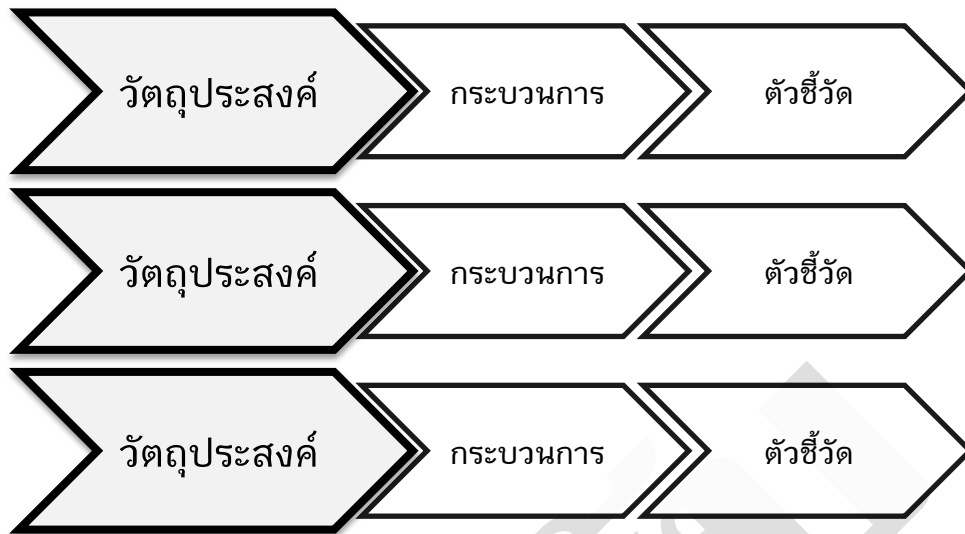
*จุดนี้เป็นจุดสำคัญในการมองงาน ซึ่งเป็นการมองจากจุดเริ่มต้นไปหาจุดสิ้นสุดของงาน

โจทย์ คือ ?

- ๑) จุดเริ่มต้นของการทำงาน หรือเรามาทำงานนี้ได้อย่างไร (สะท้อนสู่ที่มา และ เป้าหมาย)
- ๒) ในประเด็นของงานเหล่านี้ เรามีวิธีการและกระบวนการทำอย่างไร (ทบทวน วิธีการ)
- ๓) ปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานของเรามีอะไรบ้าง และตอนนั้นเราจัดการกับปัญหานั้นอย่างไร หากย้อนเวลาได้เราอยากจะกลับไปแก้ปัญหานั้นอย่างไร
- ๔) ข้อเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการทำงานมีอะไรบ้าง เป็นอย่างไร (มองจากวิธีการ ถึง การจัดการปัญหา) สำคัญ คือ หลักคิดในการทำงาน

๒) คลี่ตัวชี้วัด

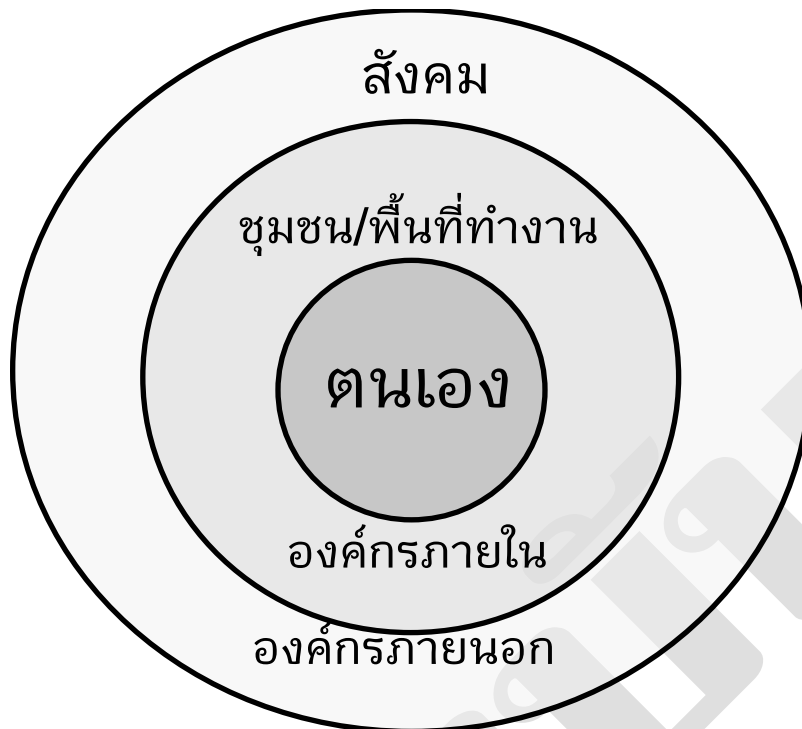
คลี่ ตัวชี้วัด

*มองลึกไปยังแผนงานที่เขียนไว้ โดยอาจใช้กระบวนการปัญหาสนทนา ประเมินร่วมกัน จากวัตถุประสงค์สู่ตัวชี้วัดหรือผลลัพธ์ในแผน

โจทย์ คือ ?

- ๑) จากวัตถุประสงค์ข้อนี้ คิดว่าสามารถไปถึงตัวชี้วัดได้มากน้อยเพียงใดหรือต้องเพิ่มเติมอีก
- ๒) กระบวนการในวัตถุประสงค์ข้อนี้เป็นอย่างไร เพียงพอไหมที่จะไปถึงตัวชี้วัด
- ๓) ตัวชี้วัดที่เกิดขึ้นเพียงพอไหมหรือมีการปรับ และต้องต้องเพิ่ม ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ อาจใช้วิธีการมองร่วมกัน

๓) ผลที่เกิดขึ้น

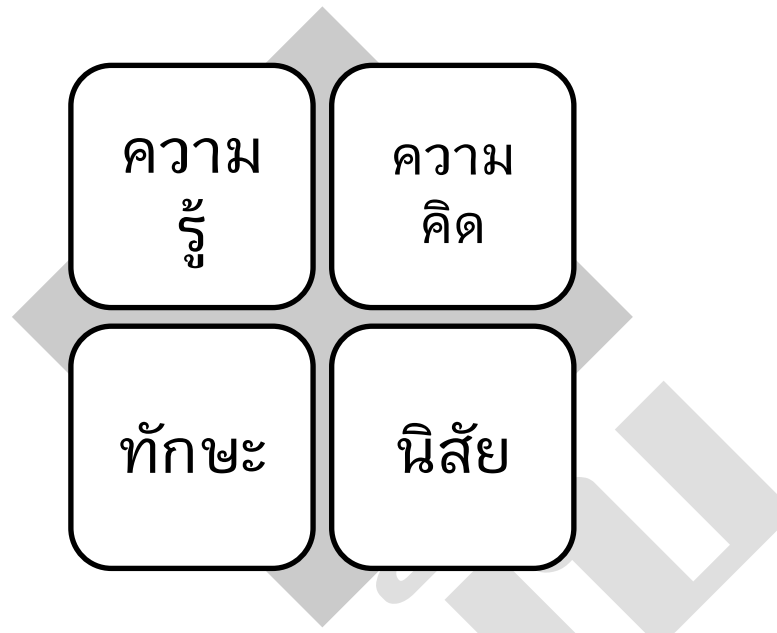
ผลที่เกิดขึ้น

*ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน เป็นที่สำคัญที่ควรหวนมอง ซึ่งเราอาจมองจากจุดเล็กๆ สู่จุดใหญ่ว่าเกิดผลอะไร กับใครบ้าง

โจทย์ คือ ?

- ๑) จากการดำเนินงานนั้น ผลที่เกิดขึ้นต่อตนเอง คืออะไร หรือทำให้ตนเองเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
- ๒) จากการดำเนินงาน เกิดผลอะไรบ้างกับพื้นที่ทำงานหรือชุมชนเรา และเกิดผลอะไรบ้างกับองค์กรภายในของเรา ทั้งผลเล็กๆ และผลที่เป็นรูปธรรม
- ๓) จากการดำเนินงาน เกิดผลอะไรบ้างกับสังคมในระดับอำเภอ จังหวัด และประเทศ เกิดผลอะไรบ้างกับองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง

๔) มองตนเอง

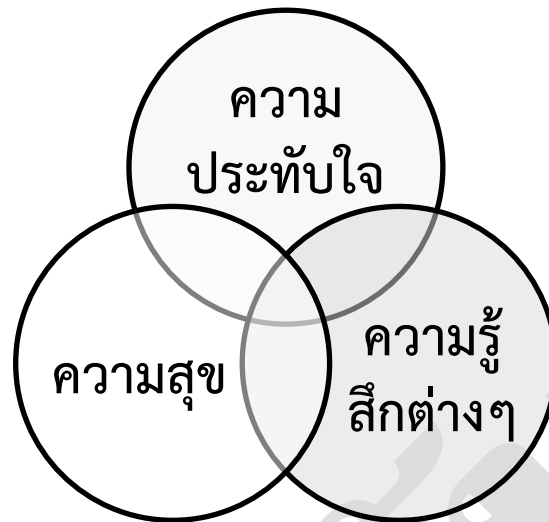
มองตนเอง

*การทำงาน สำคัญ คือ ผลที่เกิดขึ้นกับตนเอง เพราะจะเกิดผลมากที่สุด ซึ่งเราอาจมองได้จากความรู้ ความคิด ทักษะ และนิสัย(เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม)

โจทย์ คือ ?

- ๑) ก่อนและหลังการทำงาน ตนเองเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้เรื่องอะไรบ้าง และเป็นอย่างไร
- ๒) ความคิดหลังจากทำงานเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร
- ๓) ทักษะต่างๆที่เกิดขึ้นในตัวเรามีอะไรบ้างจากการดำเนินงาน
- ๔) นิสัยหรือพฤติกรรมตนเองเปลี่ยนแปลงขึ้นใหม่ อย่างไร (ข้อนี้อาจให้เพื่อน ช่วยมองด้วย)

๕) มองความปิติ

มองความปิติ

*นอกจากการมองที่ตัวงานแล้ว ให้ย้อนมองที่ใจตนเองด้วยว่าตนเองประทับใจอะไร รู้สึกอย่างไร ความรู้สึกดีๆเกิดขึ้นช่วงไหนบ้าง ซึ่งจะเป็นพลังในการเดินต่อ

โจทย์ คือ ?

- ๑) ในช่วงของการทำงาน เราเกิดความรู้สึกอะไรบ้าง แล้วความรู้สึกเหล่านั้นคืออะไร เป็นอย่างไร
- ๒) ความประทับใจจากความรู้สึกเหล่านั้น เราประทับใจอะไรบ้าง กับใครบ้าง
- ๓) ความสุขเล็กๆที่เกิดขึ้นกับเราคืออะไร เกิดขึ้นช่วงไหน

กล่าวโดยสรุป คือ โมเดลการพัฒนา ออกแบบ กิจกรรมและโครงการทั้ง

๑๖ รูปแบบเหล่านี้ เป็นหลักคิดพื้นฐานของกระบวนการหรือครู ในการออกแบบกิจกรรม เพื่อให้ศิษย์ได้เกิดทักษะต่างๆ ซึ่งโมเดลเหล่านี้แบ่งเป็น ๓ ระยะ ได้แก่ ระยะการคิด โครงการ ระยะการพัฒนาโครงการและระยะการสรุปโครงการ ทั้งนี้สามารถยืดหยุ่นได้ตามจุดประสงค์และวิธีการ